

INGEZONDEN.

„E T P A R V A U T I L I A”.

Geachte Heer BROUWER ANCHER!

Door toevallige omstandigheden kwam ik eerst kort geleden in het bezit van uw interessant opstel over de „Oude ordonnantiën betreffende Genees-, „Heel- en Verloskundigen, Apothekers, Kwakzalvers, enz.” 1899, Dl. I, n°. 25 en hoewel sedert de plaatsing van uw stuk in dit *Tijdschrift* reeds eenige tijd verlopen is, waag ik het toch een oogenblik de aandacht van U en de lezers te vragen, daar ik vermeen enkele zaken, die U eenigszins duister voorkwamen, te kunnen ophelderen.

In uw opstel dan deelt Gij o. a. eenige huismiddelen mede uit een handschrift van het eind der 17de eeuw en schrijft Gij op blz. 1182: „Het tweede (voorschrift), onder het motto „*Remedie voor 't graveel en andere ongemacken*, noemt een stof, waaromtrent ik tot mijn spijt niets naders gevonden heb en die mij, dus volslagen onbekend bleef. „Neemt — zoo zegt het „voorschrift — het brijn van *Hij*, dit komt van Oostindiën en is bij de „Ostinjesvaarders te vinden, wanneer zij aankomen, en gebruik daarvan „6, 8, 10 à 12 grijutjes, tselve is seer goed en doet afsetten het graveelwater; „mede dienstigh voor de stuijpen, en de vrouwen in tijden van barensnoot, „de aanbrengers gebruiken het oock wel voor het morbus Veneris”.

Onder dit „brijn van Hij” nu, waaraan zulke geneeskrachtige eigenschappen werden toegekend, verstonden onze voorouders een zekere substantie, die verkregen werd uit de onderhuidsche holten beiderzijds boven de oogen van de haai, welke roofvisch door de Oostinjevaarders op hun langdurige reis, vooral tusschen de keerkringen veelvuldig werd gevangen.

De herkomst van deze stof uit den kop van de haai verklaart de benaming „brijn”, terwijl de spelling „Hij” voor haai waarschijnlijk van Duitsche origine is, ten minste in de „Neunjährige Ost-Indianische Reise” van den Leipziger JOHANNIS VON DER BEHR (Franckfurt 1689) leest men op blz. 14, nadat de schrijver met zijn schip de linie gepasseerd was: „In währendem „Treiben auff dem Wasser, wurden allerhand grosze und kleine Fische, „biszweilen auch der Hey gefangen, von dem wir eins und das andere „allhier anmercken wollen. Jetzt — besagter Fisch nun, ist von ziemlicher „Länge und Dicke, hat einen breiten Kopff, hat im Maule zwei Reihen „überaus Scharffe Zähne, damit er den Menschen, so er einen im Wasser „antrifft, ein Arm oder Bein gar leicht und ohne Mühe abbeissen kan; Hat „eine schwartze Haut, untern Bauche aber gantz weiszlicht, sein Fleisch is „grob, nicht wohl zu essen und noch viel übler zu verdauen.

„Sonsten ist es ein guter Medicinischer Fisch; denn das Gehirn von selbigen, so den schwangern Weibern dienlich, soll in Holland dem Golde „gleich gehalten werden, und daher kömmt es, dasz der Hey, so offt er „erhaschet wird, dem Kauffmann oder Schiffer, als die ihn am besten zu „gebrauchen wissen, überlieffert werden musz”.

Een ander reiziger uit de 17de eeuw vermeldt, dat „t Brein der Haaije” als het gedroogd is, zoo hard wordt als een steen; terwijl PETER OSBECK, lid van de academie te Stockholm, in zijn „Reise nach Ostindiën und China” (1765) op blz. 93 bij de beschrijving van den haai aantekent: „In dem Kopfe „über den Augen sitzt eine dicke, weisse Materie in zwo Höhlen, welche, „nachdem die Haut herunter gezogen worden, heraus genommen, getrocknet, „gepülvert und als ein emmenagogum gebraucht wird”.

Uit welk substraat dit zoogenaamde „brein” van den haai bestaat durf ik wegens momenteel gemis aan de noodige zoölogische bronnen niet beslissen, maar de bekende Dr. E. KAEMPFER („Beschrijving van Japan” 1729) noemt deze witte stof gelijk „kreeftsocgen” en, in aanmerking genomen het hard worden „als een steen” bij droging, is het niet onwaarschijnlijk dat dit oude medicament rijk was aan kalkzouten.

Zooals bekend golden de oculi cancrorum en andere met organische stoffen verontreinigde praeparaten van calciumcarbonaat in vroeger tijd als uitstekende geneesmiddelen tegen jicht, urinezure-lithiasis, rachitis, koliek, enz. De ook door HUFELAND en anderen geconstateerde gunstige werking dezer praeparaten bij de stuipen der kinderen verklaart NOTHNAGEL door aan te nemen, dat in zoodanige gevallen maagdarmpatarrhen de oorzaak der convulsies waren, welke catarrhen door de zuurdelgende werking van het medicament gunstig werden geïnculceerd.

Op blz. 1181 van Uwe studie bij de vermelding van het middel, dat de spruw zou genezen, ook „al leght men zonder spreken” leest men: „Het „slot van dit voorschrift is een weinig duister, en meen ik er uit te moeten „verstaan, dat de patiënt, zoolang de bewerking duurt en totdat de genezing „volkomen is, wijs doet niet te spreken”.

Zouden de woorden „al leght men zonder spreken” in casu niet eerder doelen op een zoo ernstige mate van „Sprouw”, dat het spreken den lijder wegens de gevoeligheid van het mond- en tongslimvlies niet mogelijk of althans zeer bezwaarlijk is?

En ten slotte op blz. 1186 de verordening van 27 April 1497 betreffende de phlebotomie, waarbij werd bepaald, dat geen barbier of chirurgijn de aderlating zou mogen verrichten „tenzij naar inhoud van den almanak en „van de beteekende dagen daarin begrepen, elk op zijn zonderling jaar, ten „ware op bevel en met vergunning van een „perito” doctor medicinaal, hier „ter stede practiseerende”. Hierop laat Gij volgen: „Er schijnen dus vaste „tijden in het jaar gesteld te zijn geweest, waarop zulk een bloedaftapping „geschieden mocht, en bekend is het, dat onze voorvaderen zich jaarlijks „in het voorjaar die operatie lieten welgevallen. Wat evenwel de woorden „*elk op zijn zonderling jaar* in deze ordonnantie beteekenen, verklaar ik niet „te weten”.

In het werk van W. E. LUDEKING „Levensberichten en Lettervruchten van „Nederlandsche geneeskundigen” (Brielle 1847) vindt men mijns inziens een verklaring van de beteekenis der uitdrukking „elk op zijn zonderling „jaar”, want op blz. 517 geeft LUDEKING den inhoud van Art. 32 uit den

gildebrief van 1552 voor de barbiers en chirurgijns te Amsterdam, welk artikel voorschrijft „dat alle barbiers en chirurgijns *ééns des jaars* (ik cursiveer) ontvangen sullen een Almanak, die hem van de overluiden en proefmeesters gebragt zal worden, daar voren sij geven sullen, 't gunt hem bij „den selven Overluiden en Proefmeesters geëyscht sal worden, en niemant „bloet op zijn veijnster of voor de deur setten sal mogen, dan op de betekende dagen, naar inhoude der voorschreven Almanacken, op de poene „van twintig-stuijvers te verbeuren, tot elker reijse imande bevonden sal „werden ter contrarie te doen”.

Deze almanakken verschenen dus telken jare en de barbiers en chirurgijns waren bij het verrichten der aderlatingen, welke niet door een expert doctor waren voorgeschreven, aan bepaalde dagen gebonden, die *voor elk jaar in het bijzonder of afzonderlijk* in een almanak werden aangegeven „omdat „de ouden gesustineert hebben, dat den eenen dag beter was als den andere „om aderlatinge te doen, 'tzij na den loop der maane, 'tzij dat de zonne 't „een of ander teken der zodiacq passeerden” (LUDEKING).

In dien tijd, toen de vereeniging van de geneeskunde met de sterrenkunde als onvermijdelijk werd beschouwd, waren de Bruggenaars onzen Amsterdammers feitelijk de baas, want moesten de laatsten zich behelpen met een (waarschijnlijk astrologische) kalender, die hun slechts gedurende een voddige twaalf maanden als richtsnoer voor de phlebotomie kon dienen, de Bruggenaars daarentegen bezaten den „eeuwigdurenden almanak” van Dr. PIETER VAN BRUHEZEN (omstreeks 1550), waarin met de meest mogelijke voorzichtigheid en nauwgezetheid niet alleen het gunstigste tijdstip voor de aderlating, maar tevens ook dat voor het purgeeren, het baden, het scheren en het haarknippen werd bepaald. Intusschen waren vooral de barbiers te Brugge, die tengevolge der voorschriften van deze eeuwigdurenden kalender in de uitoefening van hun beroep danig gehinderd werden, geenszins met dit kunstproduct van PIETER BRUHEZIUS ingenomen, maar hun verzet er tegen had volgens LUDEKING, voorloopig althans, geen ander gevolg dan een streng bevel der overheid van Brugge „dat allen, die de Genees- „of Heelkunde onder haar gebied uitoefenden, zich stiptelijk naar de regelen „in den Almanak voorgeschreven moesten gedragen”. En in het bijzonder werd den barbiers ten strengste verboden iets aan baard of hoofdhaar van hun medeburgers te ondernemen op die dagen, welke de almanak daarvoor ongeschikt achtte; bij overtreding van dit verbod wachtte den dader natuurlijk de noodige boete.

Met de meeste achting verblijf ik

Uw. Dw. Dr.

J. M. H. VAN DORSSEN, *Arts, Off. v. Gez. 1ste kl.*

